

Vesa Nissinen

**KOSMISTA
KONTAKTIA
ETSIMÄSSÄ**

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

© Vesa Nissinen ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2023

ISBN 978-951-1-46339-9

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2023

Sisällys

Johdanto	7
1. Ihminen on aina katsellut taivaalle	13
2. Mitä Maan ulkopuolisesta elämästä on ajateltu?	24
3. Löytyykö avaruudesta elämää? Tieteen näkökulmia ..	35
4. Luominen ja maailmankaikkeuden kehittyminen	49
5. Ihminen ja ETI. Onko ihminen ainutlaatuinen olento maailmankaikkeudessa?	65
6. Populaarikulttuurin ja ufouskonnollisuuden näkökulmia ETIstä	80
7. ETIn hyvydestä ja pahuudesta	102
8. Löytyykö maailmankaikkeudesta yhteistä etiikkaa? ..	120
9. Mitä tapahtuu, jos kohtaamme ETIn?	130
10. Keille avaruus kuuluu?	152
11. Selviääkö uskonto ETIstä?	163
12. Ihmiskunnan kosminen kohtalo	173
Loppusanat	183
Henkilöhakemisto	189
Lähde- ja kirjallisuusluettelo	191

Johdanto

Uskonnot, tähtitiede ja suuri yleisö tähyilevät taivaalle. Kaikki kyselevät omalla tavallaan, onko siellä joku. Uskonnot etsivät taivaista yliluonnollisia voimia, jotka ovat yleensä olemukseltaan henkisiä. Tähtitiede on kiinnostunut siitä, onko muualla avaruudessa elämää, vaikka kysymys onkin vain pieni siivu tähtitieteen koko intressialueesta. Suurta yleisöä kiehtoo molemmat näkökulmat sekä se, ovatko vieraan elämän edustajat jo keskuudessamme ja kenties lentelevät ufoillaan taivaalla.

Mainitut tarkastelutavat pysyvät yleensä omissa karsinoissaan, mutta toisinaan ne saattavat linkittyä toisiinsa ja myös sekoittua keskenään. Esimerkiksi astrologia on vanha pyrkimys lukea ihmiselämän kohtaloita tarkastelemalla taivaankappaleiden liikkeitä ja asentoja. Sitä pidetään pseudotieteellisenä hankkeena, jossa on sekoittuneena aitoa tähtikuvioiden tarkastelua ja toisaalta puhtaita uskomuksia ja tulkintoja ilman empiiristä tukea.

Tämän kirjan taustalla on oma uskonnonfilosofian väitöskirjatutkimukseni *Moderneja teologisia tulkintoja kosmisesta evoluutiosta ja maan ulkopuolisen elämän mahdollisuudesta*. Olin jo pitkään miettinyt, voisiko aiheesta kirjoittaa tietokirjan. Sain lisäinnostusta kirjoittamiseen, kun lähetin väitöskirjani avaruustähtitieteen professori Esko Valtaojalle, joka siihen tutustuttuaan tiedusteli, kiinnostaisiko minua tehdä aiheesta populaarimpi teos.

Koulutukseni on teologian, filosofian, psykologian ja kasvatustieteen alueilta, ja ammatikseni olen toiminut lukion lehtorina. Yleensä avaruuden ilmiöistä kirjoittavat luonnontieteilijät. Vaikka itse en ole luonnontieteilijä, esimerkiksi fysiikka, tähtitiede ja biologia ovat aina olleet lähellä sydäntäni. Lukioaikoina suunnittelinkin fyysikon uraa, vaikka humanistiset tieteet veivät lopulta voiton. Jotenkin jännällä tavalla ”taivaan ilmiöt” ovat aina kiinnostaneet minua. Luonnontieteiden löydökset maailmankaikkeudesta nostavat esille kysymyksiä, joilla on vaikutuksia myös ihmistieteisiin. Ne vaikuttavat niin ikään uskontojen opillisiin tulkintoihin. Tältä pohjalta lähdin tätä kirjaa kirjoittamaan.

Teokseni on tarkoitettu kaikille avaruudesta, evoluutiosta, alieneista, uskonnosta ja filosofiasta kiinnostuneille. Toivottavasti se innostaa pohtimaan aihepiiriin liittyviä suuria kysymyksiä. Tällainen on erityisesti ihmisen asema maailmankaikkeudessa. Millainen vaikutus ihmisen itseymmärrykseen olisi sillä, jos löydetään vierasta alkuperää oleva elämänmuoto Maan ulkopuolelta? Vaikutus olisi erityisen suuri, jos tuo elämänmuoto olisi älyllinen. Olisimmeko edelleen ”luomakunnan herroja” vai joutuisimmeko jakamaan tuon tittelin?

Vieraan elämän etsiminen on aito tieteellinen pyrkimys. Siihen liittyy myös varsinaisen tieteen ulkopuolella oleva laaja kulttuurielämän kirjo uskontoineen, romaaneineen, elokuvineen ja peleineen. Tieteiselokuvat ja -kirjallisuus ovat pitäneet huolta siitä, että tietoisuus aihepiiristä elää vahvasti ajassamme. Kukapa ei olisi joskus nähnyt elokuvaa, jonka sisältö liittyy Maan ulkopuoliseen elämään. Kansanomaiseen lähestymistapaan liittyy myös paljon huuhaata ja salaliittoteorioita.

Mikä voisi kiehtoa ihmisen mieltä enemmän kuin ajatus siitä, että emme ole yksin maailmankaikkeudessa? Voisiko tästä suunnattomasta tähtien ja galaksien valtamerestä löytyä kohtalotovereita, jotka ihmisen tavoin ihmettelevät omaa olemassaoloaan? Ehkä valovuosien päässä pieni vihreä olento katselee tähtitaivaalle ja miettii, asuuko jossain muita olentoja. Nykyisen avaruustutkimuksen valossa on varsin todennäköistä, että elämää löytyy maapallon ulkopuolelta. Se on

todennäköistä, mutta ei varmaa. Havainnot mikrobitasoisesta elämästä olisivat todennäköisempiä kuin että löydettäisiin älyllistä elämää. Optimistisimmat tähtitieteilijät arvioivat, että parinkymmenen vuoden kuluessa saavutetaan läpimurto. Löydös voi tulla omalta takapihaltamme eli lähiplaneetoilta ja niitä kiertäviltä kuiltä.

Vieraan elämän etsiminen on tieteellistä työskentelyä. Esimerkiksi Marsiin lähetetyt mönkijät etsivät merkkejä muinaisesta elämästä siellä. Radioteleskoopeilla kuunnellaan avaruuden signaaleja ja yritetään löytää merkkejä älyllisestä viestinnästä. Jupiterin Europa-kuuhun lähetetään luotain tutkimaan sen jäisen pinnan alla olevaa merta, josta toivotaan löytyvän jonkinlaista elämää. Vieraan elämän löytyminen olisi tieteellinen sensaatio. Se merkitsisi melkein pä samaa kuin maakeskisen maailmankuvan muuttuminen aurinkokeskiseksi uuden ajan alussa. Samalla se lopettaisi ihmisen poteman kosmisen yksinäisyyden tunteen. Avaruudesta olisi löydetty kohtalotovereita.

Joidenkin mielestä vieraan elämän etsintään liittyy myös uskonnollisia tarpeita. Avaruuden muukalaiset saatetaan kuvitella jumalankaltaisiksi superälykkäiksi olennoiksi, jotka tulevat tuomaan apua ihmisille, jotta nämä onnistuisivat ratkaisemaan suuret ongelmansa: sodat, saastumisen, eliölajien katoamisen, raaka-aineiden häviämisen, energian tuottamisen ja niin edelleen. Muukalaiset asuvat ylhäällä taivaalla, kuten muinaiset jumalat. Jumalia on rukoiltu ja niille on uhrattu tuhansia vuosia. Muukalaisia ei rukoilla, mutta niitä etsitään ja niihin yritetään saada kontakti. Toisin kuin jumalia, avaruuden muukalaisia pidetään yleensä aineellisina olentoina, jotka kuuluvat luontaisesti tähän maailmankaikkeuteen.

Vieraan elämän löytyminen koskettaisi myös suuria maailmanuskontoja, erityisesti Lähi-idän uskontoja, joissa ajatellaan, että kaikki maailmankaikkeudessa on Jumalan luomaa. Jos löytyy maanulkoista elämää, sen täytyy siis olla luotua samalla tavalla kuin elämä Maassa. Ei ole itsestään selvää, miten uskonnot tähän suhtautuvat. Esimerkiksi Raamatussa ei puhuta mitään elämästä Maan ulkopuolella. Monet konservatiiviset kristityt saattavatkin ajatella, että elämää voi

olla ainoastaan Maassa. Modernimmat uskovaiset puolestaan pitävät luonnollisena ajatusta vieraasta elämästä. Jos sellaista oikeasti löytyy, uskonnot joka tapauksessa joutuvat modernisoimaan omia oppejaan. Tehtävä on mielestäni haastava, mutta ei mitenkään mahdoton.

Miten vieras elämä ja muukalaiset koskettavat tavallista suomalaista opiskelijaa tai työntekijää, nuorta tai vanhaa, luterilaista tai ateistia? Ainakin yksi asia yhdistää ihmisiä kaikista ryhmistä, nimittäin populaarikulttuuri ja sen tarjoamat tulkinnat avaruuden olioista. Kaikki tuntevat *E.T.*- ja *Star Wars* -elokuvat. Uudempia esimerkkejä ovat muun muassa *Avatar* ja *Dyyni*. Ajatusta avaruuden muukalaisista on pidetty hyvin tehokkaasti esillä erilaisilla science fiction -tuotteilla. Jules Vernen ja H. G. Wellsin romaanit olivat jo aiemmin tehneet tutuksi ajatuksen vieraasta elämästä. Vaikka mattimeikäläinen ei olisikaan selvillä tähtitieteellisen tutkimuksen uusista saavutuksista, hän todennäköisesti tuntee Luke Skywalkerin ja Darth Vaderin.

Scifi-teollisuus todennäköisesti helpottaa sen mahdollisuuden kohtaamista, että vierasta elämää oikeasti löytyy. Sen luomat mielikuvat ovat kuitenkin usein mustavalkoisia. *E.T.*-elokuvan alien on hyvä ja vilpitön, jopa hieman naiivi hahmo. Sen sijaan *Alien*-elokuvien brutaalit liskot näyttytyvät aggressiivisina ja tuhoavina. Taivaalla saattaa asustella sekä ”hyviä enkeleitä” että selkeitä ”paholaisia”. Ehkä me heijastamme tuntemattomiin muukalaisiin omia hyviä ja huonoja puoliaamme ja odotamme heidän olevan ainakin moraaliltaan suunnilleen samanlaisia kuin itse olemme.

Vaikka avaruusolentoja ei koskaan maailmankaikkeudesta löydetäisikään, niillä on silti merkittävä rooli kulttuuriolentoina ja psykologisen itsetutkiskelun välineinä. Muukalaiset ovat fiktiivisiä ”avaruusveljiä”, joilla on merkittävä asema modernissa maailmassa. Ne eivät silti jää pelkän fiktion asteelle, koska monet tutkijat pitävät olentojen löytymistä Maan ulkopuolelta mahdollisena.

Jotkut ajattelevat, että muukalaiset eivät vain ole jossakin kaukana, vaan että ne ovat olleet täällä jo kauan sitten, ovat ehkä edelleenkin. Esimerkiksi Ancient Aliens -liike esittää, että avaruuden kaverit ovat

vierailleet täällä ja auttaneet ihmiskuntaa monin tavoin. Muukalaiset ovat muun muassa rakentaneet suuria edelleen pystyssä olevia kivimonumentteja. Muinaiset ihmiset ovat pitäneet heitä jumalina. Nykyään nämä ”jumalat” sitten lentelevät ufoillaan salaperäisesti ja vaikuttavat monin tavoin ihmisten elämään. Tähän liittyy monia salaliittoteorioita. Useat ihmiset Yhdysvalloissa uskovat, että hallitus tietää ufoista, mutta piilottelee tietoa kansalaisilta. Väitetään jopa, että hallitus säilyttää siepattuja ufoja ja avaruusolioita salaisissa tutkimuslaitoksissa. Akateemisissa ympyröissä tällaisiin väitteisiin ei suhtauduta kovinkaan vakavasti.

Avaruuden muukalaisilla on siis jo monia rooleja, vaikka ensimmäisestäkään muukalaisesta ei ole selviä todisteita. Ne elävät omaa elämäänsä viihdeteollisuudessa, epätieteellisessä tutkimuksessa ja monien ihmisten kokemusmaailmassa. Moni väittää kohdanneensa muukalaisia ja jopa vierailleensa heidän lentolaitteissaan. Osa kokemuksista ja kertomuksista samoin kuin ufovalokuvista on todentuntuisia. Viime aikoina myös Yhdysvaltain puolustushallinto Pentagon on julkaissut joitakin omia videoita selittämättömistä lentävistä esineistä. Mutta edelleenkin mitään aivan vakuuttavaa näyttöä ei ole. Avaruutta ja tähtiä ammatikseen tutkivat tieteentekijät eivät ole raportoineet omista ufohavainnoistaan.

Jos todella joskus kohtaisimme älykkäitä muukalaisia, keskeiseksi kysymyksiä nousisivat viestinnän mahdollisuus ja keskinäinen moraalit. Olisiko kommunikaatio ylipäätään mahdollista? Löytyisikö yhteistä kieltä? Tästä problematiikasta on hyvänä esimerkkinä Dennis Villeneuve ohjaama *Arrival*-elokuva (2016), jossa selvitetään muukalaisten viestinnän saloja. Entä olisiko muukalainen se hyvä enkeli, joka auttaa ihmisiä, vai brutaali paholainen, joka hävittää ja tuhoaa? Vai jotakin siltä väliltä? Myös ihmisten tulisi miettiä, millaisen etiikan pohjalta kohtaaminen voisi onnistua. Ihmiskunnan historia ei aina ole näyttänyt hyvässä valossa, koska emme ole kyenneet kohtaamaan rauhanomaisesti aina edes omia lajitovereitamme.

Tämän kirjan yhtenä keskeisenä tarkoituksena on tuoda esille niitä kysymyksiä ja näkökulmia, joita tieteellinen avaruustutkimus herättää

maailmankatsomuksellisessa pohdinnassa, ihmisyyden ymmärtämisessä sekä etiikan ja uskonnon maailmassa. Keskeistä on monitieteinen tarkastelu. Luonnontieteet luovat pohjan sen ymmärtämiselle, mitä maailmankaikkeudessa on. Filosofian tehtävänä on pohtia näiden löydösten merkitystä. Teologiaa tarvitaan, kun pohditaan muukalaisiin liittyvää uskontonäkökulmaa monesta eri suunnasta.

Kysymys ihmisen asemasta maailmassa ja maailmankaikkeudessa koskettaa meitä kaikkia. Miten ihminen selviää siitä tilanteesta, jos ja kun löydetään vierasta elämää? Mitä tapahtuu uskonnoille? Keskityn ennen kaikkea kristinuskoon, koska se on sisällöltään tutuin länsimaiselle lukijalle. Toinen syy kristinuskon valinnalle on se, että kirjassa tarkasteltavat kysymykset koskettavat erityisesti Lähi-idän uskontoja ja varsinkin kristinuskoa, jonka opit perinteisesti ovat varsin maakeskisiä. Nämä kysymykset liittyvät muun muassa luomiseen, ihmiskuvaan, pelastuskäsitykseen, kristilliseen etiikkaan ja maailmanloppuun.

1.

Ihminen on aina katsellut taivaalle

Taivasta ja avaruutta tutkitaan nykyään monista eri syistä. Tähtitiede haluaa selvittää, mitä avaruudessa ylipäänsä on; millaisia ovat tähdet, planeetat ja galaksit. Meteorologiaa tarvitaan joka päivä, kun halutaan selvittää tulevaa säätä. Ihmisillä on erityisiä intressejä hyödyntää avaruuden tutkimuksen saavuttamia tuloksia. Avaruudessa on valtavat määrät erilaisia alkuaineita ja mineraaleja. Toinen intressi liittyy ihmiskunnan uhkakuviin. Ajatellaan, että meidän pitäisi päästä levittäytymään muualle, jotta selviytyisimme mahdollisten globaalien kriisien koittaessa. Siksi insinöörit tutkivat kuumeisesti, miten Kuu-
hun ja Marsiin saataisiin pysyviä tukikohtia. Jos asuisimme useam-
massa paikassa, ei yhteen paikkaan kohdistuva katastrofi vielä hävit-
täisi koko ihmiskuntaa.

Avaruus mielletäänkin nykyään samanlaiseksi haasteeksi kuin mitä maapallon kartoittaminen oli aikanaan löytöretkeilijöille. Yksinkertaisella purjelaivalla Atlantin ylittäminen 1500-luvulla on jossakin mielessä verrattavissa siihen, kun mennään raketilla Marsiin.

Nykyisellä avaruustutkimuksella on pitkä tausta, ja avaruuden ja taivaan tarkkailuun on aina liittynyt syvällisiä merkityksiä. Tunnettu tähtitieteilijä Carl Sagan (1934–1996) toi esiin tähän liittyviä ajatuksia 1990-luvulla. Hän totesi, että ennen kuin ihmiset kehittivät

sivilisaation, heidän esi-isänsä asuivat pääasiassa ulkona taivaan alla. Ennen ilmakehän saasteita, keinotekoisista valaistusta ja yöllisen viihteen moderneja muotoja ihmiset katselivat tähtiä. Tähän liittyi tietysti käytännöllisiä kalendaarisia syitä, mutta Saganin mukaan siinä oli muutakin. Hän toteaa, että yhä edelleen paatuneinkin kaupunkiasuja voi yllättäen liikkuttua kohdatessaan kirkkaan yötaivaan, jota koristavat tuhannet tuikkivat tähdet.¹

1700-luvulla filosofi Immanuel Kant ilmaisi *Käytännöllisen järjen kritiikissään* ihastelevansa ja kunnioittavansa erityisesti kahta asiaa: omasta sisimmästä löytyvää moraalilakia sekä ylhäällä näkyvää tähti-taivasta. Hän ilmaisi kokevansa ne välittömästi omassa tietoisuudessaan. Tällainen ihmettely ja ihastelu on yleisinhimillistä. Jokainen meistä voi taivaalle katsellessaan kokea jotakin ylevöittäväää ja ihmetyksenomaista.

Nuorempana vaeltelin paljon Lapissa. Tuntureitten keskellä ei ole valosaastetta, mikä häiritsisi taivaan katselemista. Pystyin eläytymään helposti siihen ikaikaiseen näkymään, mikä ihmiskunnan aamuhämärästä alkaen on auennut ylöspäin katsovien silmien eteen. Tuhannet tuikkivat tähdet ja Linnunradan valkea vyö kaiken hiljaisuuden keskellä. Meditaatiohetken saattoi silloin tällöin keskeyttää taivaallinen ilotulitus, kun revontulet lähtivät laukkaamaan. Tuollainen valo-show voittaa parhaimmankin elokuvan. Kuten Sagan ja Kant, haltioiduin tavalla, jota on vaikea sanoa kuvailla.

Luonto on tuottanut ihmisen, tietoisien olennon, ihastelemaan sen kauneutta. En tiedä, mitä tuntureilla juoksentelevien porojen päässä liikkuu, kun ne katselevat taivaalle. Mielelläni ajattelen, että myös niiden mielessä herää jonkinlaisia esteettisiä elämyksiä. En kuitenkaan usko, että ne kykenevät ihmettelemään tähtitaivasta samalla hartauden intensiteetillä kuin ihminen. Voin mieltää taivaan katselemisen jopa uskonnollisena kokemuksena.

Ihminen on aina katsellut taivaalle. Mutta mikä meitä oikeastaan kiehtoo tähdissä ja taivaan ilmiöissä? Yllä kaartuva taivaankansi on

¹ Sagan 1994, 122.

aina toiminut ihmisille koko olemisen perushorisonttina. Sieltä tulevat lämpö, valo ja sade. Taivaan ilmiöt ovat liittyneet ihmisten perustoiveisiin ja -tarpeisiin. Taivaan ja maan liikkeet säätelevät luonnon vuotuista kiertoa ja siten myös muun muassa viljelemistä, vuorovesiä ja eläinten liikkumista. On ajateltu, että se on täynnä salaperäisiä kuvioita ja että sen liikkeet hallitseva voi kertoa muille salattua, taivaasiin kätkeytyä, viisautta. Se joka tuntee taivaan lainalaisuudet, voi tiedollaan hallita yhteisöä, jonka elämä on riippuvaista tästä tiedosta. Ei ihme, että astrologia jossakin muodossa on aina kulkenut ihmisten mukana varhaisimmista muinaiskulttuureista lähtien.

Muinaisille ihmisille taivaan kuviot ja liikkeet eivät olleet itsestäänselvyyksiä. Niiden taustalle hahmotettiin niitä sääteleviä tahtovia voimia. Näin taivaan ilmiöt ja uskonnollinen ajattelu liittyivät läheisesti toisiinsa. Taivaat asutettiin moninaisilla mahtavilla voimilla ja jumaluuksilla, joihin piti pyrkiä vaikuttamaan, jotta taattaisiin normaali elämänrytmi eikä maailma vaipuisi kaaokseen. Monet muinaiset tempelit ja megarakennelmat on suunniteltu ja suunnattu tähtikuviodien ja auringon liikkeiden mukaan. Aurinko piti saada kulkemaan normaalia reittiään ja jumalat antamaan sade ajallaan. Taivaankannen liikkeet piti tuntea ja liikkeen jatkuvuus piti pyrkiä takaamaan. Tämän varmistamiseksi näille voimille annettiin uhreja: annan, jotta antaisit. Kauhheimmassa muodossaan ajatustapa johti jopa ihmisuhreihin, kuten tiedetään tapahtuneen esimerkiksi Väli-Amerikan intiaanikulttuureissa.

Luonnonkansojen ja muinaisten korkeakulttuurien ihmiset sijoittivat jumaluuksiaan kaikkialle, ylös taivaisiin, maan päälle ja jopa sen alle, kuten esimerkiksi Egyptissä, missä Osiris toimi kuolleiden valtakunnan jumalana. Tärkeimmät jumaluudet sijaitsivat yleensä ylhäällä taivaissa. Muinaisessa Egyptissä tällainen oli auringonjumala Ra. Tämä kolmiportainen käsitys kosmoksesta on varsin yleinen varhaisemmissa uskonnoissa. Myös suomalaisessa muinaisuskonnossa maailma jaettiin kolmeen tasoon: maanyliseen, maanaliseen ja elävien tasoon maan päällä. Tärkeimpänä jumalana toimi Ukko ylijumala. Hän oli sään ja ukkosen jumala, joka sai aikaan sateen ja mahdollisti näin maanviljelyn.

Kaikkialla on ymmärretty, että elämä on riippuvaista taivaan käyttäytymisestä ja siksi suurimmat jumaluudet on yleensä sijoitettu sinne.

Mielenkiintoisella tavalla ajatus jumalten asumisesta ylhäällä taivaalla on siirtynyt myös suuriin maailmanuskontoihin. Kristinuskossa ajatellaan, että Jumala asuu taivaassa, ja taivas monien mielikuvissa on ”tuolla ylhäällä”. Suomen kielessä ajatusyhteys on varsin ymmärrettävä siitäkin syystä, että sama sana viittaa sekä fyysiseen että hengelliseen taivaaseen (vrt. englannin *sky* ja *heaven*). Nykyisen fysikaalisen maailmankäsityksen pohjalta tiedämme, että ”ylhäällä” ja ”alhaalla” ovat täysin suhteellisia käsitteitä. Kun kiinalainen katselee ylös, hän suomalaisen näkökulmasta katselee alas. Silti kaikki se, mikä on ”ylhäällä” ja siten taivaalla, täyttää edelleen ihmisten mielet ihastuksella ja kunnioituksella. Taivaan ihastelu on yleisinhimillistä. Luulen, että eivät nykyajan astronomitkaan, vaikka objektiivivatkin kohteensa numeroiksi ja luonnonvakioiksi, suhtaudu tähtitaivaan ilmiöihin vain kuivan asiallisesti.

Ajatus siitä, että apu tulee ”ylhäältä”, on syöpyntä varsin syvään ihmiskunnan kollektiiviseen alitajuntaan. Jo pieni lapsi kehdoissaan saa katsella suuren kaikkivoipaisen vanhempansa kasvoja kehdon yläpuolella. Yksilöiden kokemukset ovat siirtyneet historiassa jatkuvaksi perinteeksi. Lähi-idän uskonnoissa on yksi suuri Jumala, joka toimittaa kaikkien varhaisempien uskontojen jumalien hommia, ja hänet mielletään ylhäällä taivaissa olevaksi. Tuota Jumalaa ei enää samaisteta esimerkiksi aurinkoon, mutta aurinko voi toimia tuon voiman symbolina. Maanpäällisen vanhemman kasvot voivat kristinuskon piirissä antaa lapsen varttuessa sisältöä kaikkivaltiaan Taivaan Isän mielikuvalle. Tuo suuri Jumala on kristityille myös se, joka virren mukaan ”sää ja ilmat säättää ja viljan vartuttaa”, eli kosmoksen lait ovat Hänen hyppysissään. Ihmiskunnan historiassa jumalat vaihtuvat, mutta näiden keskeisissä tehtävissä säilyy paljon samaa.

Taivaan tarkkailu on muuttunut paljon verrattuna menneisiin aikoihin. Tähtikuvioista ei enää etsitä ratkaisua elämän ongelmiin. Horoskooppi-innostus pitää silti pintansa tietyissä piireissä, ja kouluttautuneetkin ihmiset saattavat lukea horoskooppeja huvia vuoksi.

Edelleen monet uskovat, että syntyminen tiettyyn vuodenaikaan määrää persoonallisuuden ja ehkä myös elämän kulun pääsuuntaviivat. Taivaalta ei enää myöskään etsitä jumalia samaan tapaan kuin ennen. Luonnontieteiden selvitykset ovat muuttaneet paljon ihmisten syyseuraus-ajattelua. Jos salama iskee, ei enää ajatella, että Zeus tai vastaava on suutahtanut ja heittelee pilvien päältä tulisia nuolia ihmisten niskaan. Asia selitetään mieluummin sähkövarauksilla, joita muodostuu pilvissä. Muutenkin varsinkin länsimaissa ihmiset ovat maallistuneempia kuin ennen. Harvemmin ilmiöille haetaan ensisijaisesti uskonnollisia selityksiä.

Ennen vanhaan tähtikuvioiden ja taivaankappaleiden liikkeet piti tuntea selvittääkseen elämässä. Esimerkiksi maanviljelyksen vaiheita ajoitettiin aurinkoa tarkkailemalla. Merillä tähtikuvioiden ja erityisesti Pohjantähden avulla suunnistettiin vuosisatojen ajan. Tekniikan kehitys on vapauttanut ihmiset taivaan tarkkailusta. Kellot, kehittyneet kalenterit, kompassi ja GPS hoitavat nykyään ajanlaskuun ja suunnistukseen liittyviä asioita. Oikeastaan pelkällä kännykällä pärjää näissä haasteissa. Mutta onko kaiken tämän kehityksen keskellä hävinnyt ihmettelemisen taito? Herättääkö avoimen taivaan tarkkailu edelleen kaupunkilaisen sielun resonoimaan suuren mysteerin edessä?

Moderni elämä on valitettavasti hankaloittanut taivaan tarkkailua. Arki on varsin kiireistä, ja katse suuntautuu mieluummin johonkin sähköisistä ruuduista kuin ylös taivaalle. Tosin kännykänkin ruudulta voi sovelluksen kautta tutkia tähtitaivasta. Mahtaako pieni ruutu kuitenkaan tuottaa samaa kokemusta kuin avoin yötaivas ulkona? Toinen tekijä on valosaaste. Keinotekoista valoa on nykyään kaikkialla ympäri vuorokauden. Suuren kaupungin asukas saattaa elää koko elämänsä niin, että hän ei ole koskaan nähnyt Linnunradan vyötä taivaalla. Valon määrä on haaste myös tähtitieteilijöille. Niinpä suuret tähtikaukoputket pyritään rakentamaan autioille paikoille mahdollisimman kauas ylimääräisistä valonlähteistä.

Kehittyneen astronomian myötä suuren yleisön kiinnostus tähtitaivasta kohtaan on kuitenkin kasvanut edellä mainituista haitoista

huolimatta. Avaruus edustaa ihmisille suurta tuntematonta, ja kaikki sitä koskevat uudet löydöt tyydyttävät ihmisten luontaista uteliaisuutta ja tiedonhalua. Uteliaisuuteen liittyy myös pelkoja. Voisiko esimerkiksi pimeyden keskeltä tulla varoittamatta jokin suuri meteori tai komeetta ja aiheuttaa valtavaa tuhoa? Näinhän on toistuvasti käynyt maapallon historiassa. Kaikki tietävät sen kuuluisan murikan, joka pudotessaan Jukatanin niemimaalle yli 60 miljoonaa vuotta sitten ilmeisesti hävitti dinosaurukset. Avaruuteen liittyvää uteliaisuutta ovat suuresti virittäneet myös spekulatiot siitä, voisiko muualla maailmankaikkeudessa olla edes jonkinlaista elämää. Tätä spekulointia ovat esittäneet myös vakavasti otettavat tutkijat.

Nykyään ihmiset saattavat täyttää taivaan jumalien lisäksi tai niiden sijaan luontaisen kehityksen kautta syntyneillä Maan ulkopuolisilla olennoilla, jotka asuvat omilla planeetoillaan ja jotka muistuttavat enemmän tai vähemmän ihmistä. Puhutaan muukalaisista, alieneista tai ET-olennosta. Älyllisistä muukalaisista voidaan käyttää ilmaisua ETI (*extraterrestrial intelligence*), ja tätä lyhennettä käytän itse tässä kirjassa.

Toisen maailmansodan jälkeen syntyi valtaisa ufobuumi, joka alkoi kuuluisasta Roswellin ufotapahtumasta Yhdysvalloissa vuonna 1947. Väitettiin, että maahan syöksyi vieras lentävä alus, joka sisälsi myös muukalaisia. Nämä sitten kuulemma kuljetettiin salaiseen tukikohtaan ja tapausta on sen jälkeen viranomaisten toimesta peitelty kertomuksella pudonneesta säähavaintopallosta. Monet ovat olleet vakuuttuneita salaliittoteorioiden hengessä, että viranomaiset valehtelevat. Tapahtuma herätti joka tapauksessa kiinnostuksen ufoilmiötä kohtaan. Heräsi halu saada todisteita näistä tuntemattomista lentävistä aluksista ja niiden matkustajista.

Tässä on kyseessä varsin mielenkiintoinen näkökulman muutos. Jos muukalaiset ovat superälykkäitä ja tekniikaltaan hyvin kehittyneitä taivaalla asustavia olentoja, miten tehdään ero niiden ja uskontojen jumalien välillä? Tämä on yksi niistä kysymyksistä, jotka haastavat uskonnot ottamaan kantaa mahdollisiin älyllisiin muukalaisiin. Kyse ei ole niinkään siitä, että muukalaisten ajateltaisiin hallitsevan aurin-

gon liikkeitä ja luonnon vuotuiskiertoa Maassa. Olennaista on pikem-
minkin heidän roolinsa suhteessa ihmiskuntaan ja uskontoon. Joka ta-
pauksessa voidaan esittää oletus, että jollakin tavoin avaruusoliot ovat
teknisen yhteiskunnan vastine muinaisille jumalille, enkeleille ja hal-
tijoille. Esimerkiksi uskontotieteilijä Jaakko Närvä on väitöskirjassaan
esittänyt samansuuntaisia ajatuksia (*Ufologia ja ufokokemukset uskon-
nollisena ilmiönä: teoreettinen tutkimus*, 2008). Mielenkiintoista onkin
pohtia, ovatko muukalaiset yliluonnollisia olentoja, pelkkiä mieli-
kuvituksen tuotteita vai luonnollisia fyysiseen maailmankaikkeuteen
kuuluvia olentoja.

Kristinuskon näkökulmasta kaiken olemisen perustana oleva
Jumala ei voi samaistua jonkin planeetan asukkaaseen. Ihmisen pal-
vova asenne voi kuitenkin kohdistua monenlaiseen kohteeseen, vaika-
kapa supervoimaiseen ETI-hahmoon. Yleensä vieraiden muukalais-
ten ajatellaan olevan osa aineellista maailmaa, ja ainakin Lähi-idän
uskontojen mukaan aineellisen maailman taustalla on yksi super-
voima eli Jumala, joka siis on luonut kaiken, myös mahdolliset ETI-
olennot. Monissa uskonnoissa jumalat kuitenkin esiintyvät enemmän
tai vähemmän myös aineellisina hahmoina, esimerkiksi hindulaisuus-
dessa ihmis- tai eläinhahmoisina. Myös kristinuskon keskiössä on
Jumalan tuleminen ihmiseksi. Jumala ei muutu aineelliseksi, mutta
Hän ottaa ihmisen muodon. Joka tapauksessa yliluonnollinen ja luon-
nollinen kohtaavat toisensa uskontojen maailmassa. Jotkut ovat esit-
täneet, että kristinuskon pitäisi luopua yliluonnollisen jumaluuden
hankalasta käsitteestä ja ajatella, että jumaluus samaistuisi evoluution
kautta kehittyvään superälykkyyteen. Tällaista ajatusta on kuitenkin
mielestäni mahdotonta sovittaa yhteen kristillisen opin kanssa, koska
lähtökohtaisesti aineellisen maailman ajatellaan olevan Jumalan luo-
mus eikä toisinpäin.

Taivaan ilmiöiden havaitsemiseen ja pohtimiseen liittyy uskonnon
lisäksi myös psykologinen ja filosofinen puoli. Kyse on siitä, mikä on
todellista ja mikä ei. Kun Pekka katselee taivasta ja näkee siellä Kuun,
hän voi hyvällä syyllä luottaa havaintoonsa. Havainto saa vielä vah-

vistusta siitä, jos Liisa hänen vieressään sanoo havaitsevansa saman Kuun. Tiedemaailmassa havainnot ja tutkimusten tulokset pyritään varmistamaan lukuisten uusien havaintojen ja tutkimusten avulla. Samansuuntainen lisänäyttö vahvistaa aiempia tuloksia. Miten tällainen todentaminen soveltuu uskomusolentoihin? Jos avaruuden muukalaiset ja esimerkiksi haltijat ja miksei myös kummitukset mielellään kuuluviksi samantyyppisten uskomusolentojen piiriin, voidaan kysyä, mitä on mahdollista sanoa niiden olemisesta meidän maailmassamme. Jos joku sanoo näkevänsä haltijoita ja juttelevansa näiden kanssa, saatamme pitää häntä harhaisena varsinkin, jos muut eivät haltijoita havaitse.

Ufojen ja muukalaisten kohdalla tilanne muodostuu varsin mielenkiintoiseksi. Jos Pekka sanoo nähneensä ufon, onko hän oikeasti nähnyt tuntemattoman lentävän aluksen? Vai onko niin, että hän on nähnyt jotakin sellaista, minkä hän tulkitsee ufoksi? Kyseessä voisi olla esimerkiksi meteori, kirkas planeetta tai jokin sääilmiö. Vielä on olemassa sellainen mahdollisuus, että kaikki tapahtuu vain Pekan pään sisällä. Tällöin havaintokokemus syntyisi ilman ulkoista vaikutusta. Esimerkiksi väsyneenä ihminen saattaa nähdä tai kuulla sellaista, mille ei ole vastinetta mielen ulkopuolella. Yleensä ajatellaan, että useimmat ufoihin ja muukalasiin liittyvät kokemukset on mahdollista selittää ilman viittaamista Maan ulkopuolisiin konkreettisiin olentoihin. Kaikkia näitä kokemuksia ei ole kuitenkaan pystytty selittämään tyhjentävästi.

Niin sanotuissa abduktiokokemuksissa joku kertoo kohdanneensa muukalaisia, jotka ovat vieneet hänet alukseensa ja jossa nämä ovat usein tehneet hänelle erinäisiä kokeita. Mikäli henkilö ei suoranaisesti valehtele, kokemus on oletettavasti hänelle tosi. Silloin jää pohdittavaksi, onko tapahtunut jotakin hänen mielensä ulkopuolella vai onko kyseessä puhtaasti mielen sisäinen asia. Jälkimmäisessä tapauksessa kyseessä voi olla jokin erityinen mielen tila. Monet abduktiokokemukset ovat sattuneet tietyssä unen ja valveen rajatilassa esimerkiksi aamuyöllä. Tällöin nukkujan voi olla vaikea erottaa toisistaan sitä, mikä on todel-

lista ja mikä taas puhtaasti mielikuvituksen tuotetta. Ulkopuolisen voi olla vaikea selvittää, mikä on ollut mielen sisäistä ja mikä mahdollisesti mielen ulkopuolista todellisuutta. Skepsis ry:n verkkosivulla arvellaan, että tietty yhteneväisyys abduktiokertomuksissa selittyy populaarikulttuurin ufotarjonnan pohjalta. Tiedyt mielikuvat alkavat yleistyä ja fantasiaan taipuvaiset persoonallisuudet herkistyvät niihin liittyviin kokemuksiin. Ei mielestäni huono selitys.²

Uskontojen jumaliin ei yleensä liitetä samanlaista todentamisvaatimusta kuin avaruusolentoihin. Jos Pekka sanoo juttelevansa haltijoiden kanssa, häntä saatetaan epäillä. Kuitenkin voidaan ajatella, että kullakin voi olla oma uskomusolentonsa, eikä siinä sen kummempaa. Haltijoita ei ehkä oikeasti ole, mutta Pekalle ne ovat todellisuutta. Jos Pekka kuuluu kirkkoon ja sanoo juttelevansa Jumalan kanssa, sitä pidetään varsin tavallisena asiana tässä uskonyhteisössä. Jumalan olemassaolo otetaan annettuna tosiasiana.

Jos Pekka taas väittää tapaavansa avaruuden muukalaisia ja juttelevansa heidän kanssaan, asiaintilaan todennäköisesti suhtaudutaan skeptisesti. Kuitenkin pieni mahdollisuus jää, että Pekka saattaisi puhua totta. Tämä voi johtua siitä, että Maan ulkopuolisen älyllisen elämän esiintymistä pidetään jopa tiedemaailmassa varsin mahdollisena. Olisiko Pekalla voinut olla jonkinlainen suhde sellaisiin mielen ulkopuolisiin olentoihin, joilla on fyysinen olemus, mutta jotka eivät ole yleisesti havaittavissa? Kysymys siitä, kuuluvatko avaruusolennot uskomusolentojen ryhmään, onkin aika monimutkainen.

Vahvistusta yksittäisten ihmisten muukalaisykokemusten aitoudelle on pyritty lisäämään muodostamalla ufokulttuurin piirissä samantyyppisiä muukalaisykokemuksia. Kaikki ovat nähneet kuvan isosilmäisestä ja pienisuisesta lyhyestä harmaasta olennot. Näiden olentojen ryhmää kutsutaan nimellä *greys*. Tämä muukalaisyhmo esiintyy aika monessa ufokokemuksessa. Yleinen mielikuva saattaa vaikuttaa ihmisten kokemuksiin avaruusolennoista. Koska niin monet

² <https://www.skepsis.fi/ihmeellinen/ufosieppaus.html>

ihmiset väittävät kohdanneensa ”harmaan”, ilmiö muuttuu uskottavammaksi. Tieteellistä näyttöä tällaisten olentojen olemassaolosta ei kuitenkaan ole. Lopulta käteen siis jää vain lukuisia ihmisten kertomuksia oudoista ilmiöistä.

Ufoihin ja humanoideihin liittyvä tutkimus ei ole akateeminen tutkimusala, mutta ihmisten ufokokemuksia voidaan toki akateemisesti tutkia ja pohtia niiden taustalla olevia psykologisia ja aatteellisia tekijöitä. Tieteellistä avaruuden älyllisten olentojen tutkimusta tehdään esimerkiksi SETI-hankkeessa (*search for extraterrestrial intelligence*). Siinä ei kuitenkaan haastatella humanoideja vaan kuunnellaan avaruuden radioaaltoja ja pyritään löytämään niiden seasta vihjeitä älyllisistä signaaleista.

Taivaaseen liitetään monenlaisia asioita. Siellä nähdään tähtiä, jotka ovat todellisia ulkomaailman olioita. Tähtikuviot puolestaan ovat kauan sitten tehtyjä tulkintoja tähtien yhteen liittymisestä. Taivaalla on nähty varsinkin eläin- ja ihmishahmoja, ja näihin liittyvät tulkinnat ovat syntyneet ihmisten mielikuvituksen tuotteena. Taivaalle sijoitetut uskontojen jumalat ja muut yliluonnolliset olennot ovat puolestaan uskomusolentoja, joiden olemassaolosta voidaan tehdä monenlaisia uskonnonfilosofisia päätelmiä. Ulkomaailman fyysisiä olentoja, joita voitaisiin empiirisesti havainnoida, ne eivät lähtökohtaisesti ole.

Taivaalla – siis avaruudessa – olevien avaruusolentojen olemus ja fyysinen olemassaolo puolestaan on mielenkiintoinen kysymys. Tiede jättää tämän kysymyksen avonaiseksi, koska näyttöä ja siten todisteita ei vielä ole. Oletuksena on, että kyse on jonkinlaisesta biologisesta organismista. On muistettava, että elämä saattaa kuitenkin ilmetä muodoissa, jotka ovat meille tällä hetkellä tuntemattomia.

Kautta aikojen taivaan jumalilta on rukoiltu suotuisia ilmoja ja menestystä elämässä. Nykypäivän ufointoilijat saattavat toivoa, että superviisaat avaruusveljet tähtien takaa antavat ratkaisuja ihmisten kipeisiin ongelmiin, jotka liittyvät esimerkiksi ilmastonmuutokseen, energian saatavuuteen, saastumiseen ja sotiin. Vieraita älyllisiä olentoja ei rukoilla, mutta niihin saatetaan liittää lähes uskonnollista